

GLOBALIZÁCIÓ ÉS A MAGYAR TERÜLETI FEJLŐDÉS¹

(Globalization and Regional Development in Hungary)

ENYEDI GYÖRGY

Bevezető

E tanulmány arra a kérdésre keres választ, hogy a globalizációs hatások miként módosítják a magyar területi fejlődést. Mennyiben változik a területi fejlődés mechanizmusa, a folyamatait megszabó tényezők köre és e folyamatok szabályozási rendszere?

A „globalizáció” divat-szó, s mint minden divat-szó, sokféle értelmezést kap. A sokféle megközelítés indokolt is: egyrészt a világgazdaság egységesülési folyamatáról van szó, melyet korábban főleg a külkereskedelem közvetített, jelenleg a pénzügyi szféra és a transznacionális vállalatok döntései (a történelemben először terjedt ki az egész világra a piacgazdaság!); azután az egypólusú politikai világrendszer kialakulásáról; kulturális minták s termékek világszerte történő elterjedéséről; alapvető társadalmi átalakulásról (Árvai–Diczházi 1998; Bauman 1998; Schmidt 1999). E folyamatok igen bonyolultak, s korántsem egyirányúak. A piacgazdaság logikája szerint – melyet az elmúlt negyed évszázadban a meggyengült jóléti állam kevésbé tudott korlátozni –, eme új folyamat nyertesei az erős országok (régiók, városok, társadalmi csoportok), a gyengék viszont vesztesek.

A világon belüli egyenlőtlenségek *általában* növekednek, s az egységesülés nem multikulturális kiegyenlítődést, hanem, legalábbis első látásra, az erősek diktátumát jelenti. Ezáltal nemzeti gazdaságok, kultúrák, szuverenitások élik át a fenyegetettség érzését. (Ez egyúttal védekezési reflexeiket is erősíti.)

A globalizációval kapcsolatos szakirodalomban sok a túlzó vélemény. Egy új társadalmi folyamat soha nem jelentkezik hirtelen, hanem hosszú időn át érlelődik – legfeljebb felismerése lesz meglepetésszerű. Egy elterjedő új folyamat ugyan általánosan uralkodóvá válhat, de soha nem kizárólagos – a globalizáció nem zárja ki a helyi gazdaság vagy a helyi kultúrák fennmaradását, helyenkénti erősödését. Tanulmányunk szempontjából a világgazdaság *egységesülési* folyamata a perdöntő, melyben a nemzetközi pénzügyi szféráé és a transznacionális nagyvállalatoké (és nem az egyes nemzetgazdaságoké) a vezető szerep. E folyamatot olyan technológiai átalakulás (az informatika elterjedése) kíséri, amely a távolság és az idő eddigi régióformáló szerepét elhalványítja.

A magyar gazdaságnak három hatalmas változáshoz kell egyidejűleg s igen rövid idő alatt alkalmazkodnia. Az egyik az átmenet az államszocialista gazdaságból a piacgazdaságba. A másik a gazdaság szerkezeti és technológiai átalakítása (amely a

fejlett országokban 25 éve tart). A harmadik pedig a globalizációs folyamathoz, a minden eddiginél erősebb külső, világgazdasági hatásokhoz való alkalmazkodás. E hármaskörű alkalmazkodás igen nagy teher intézményeken, gazdasági szereplőkön, egyéneken egyaránt. E nagyméretű változások törvényszerű folyamatok, ezeket elkerülni, hatásaikból kimaradni nem lehet. A globalizációt nem érdemes szeretni, vagy nem szeretni: alkalmazkodni kell hozzá, hogy előnyeiből nekünk is jusson, hátrányait mérsékelhessük. Az alkalmazkodást a kormányzati politika könnyítheti vagy nehezítheti, de az alkalmazkodás terhét nem veheti le rólunk. Az alkalmazkodás mozgásterét korlátozott.

A továbbiakban a területi fejlődést megszabó tényezők változásának öt vonatkozását vizsgáljuk, melyek: 1) a nemzetközi hatások, 2) a távolság új szerepe, 3) a gazdaság új telepítési tényezői, 4) a helyi adottságok jelentőségének változásai, 5) a gazdaság új térszerkezeti formái.

A területi fejlődés új tényezői

- 1) A magyar területi fejlődést nagymértékben *nemzetközi hatások* formálják. Ezeknek három szintjét különböztethetjük meg. Az első a *globális szint*: a világgazdasági konjunktúra hullámmozgásai és a transznacionális vállalatok üzletpolitikája eltérő módon érintik az ország különböző térségeit. A fejlett térségek érzékenysége nagyobb: ezek erősebben ágyazódnak a nemzetközi gazdaságba, a transznacionális nagyvállalatok telephelyeire is általában itt találjuk. E folyamatokat gyakorlatilag nem tudjuk befolyásolni. A második a *kontinentális szint*: az Európai Unió a magyar gazdaság elsőrendű külső piaca; a területfejlesztési politika az EU szabályait igyekszik követni, s még a csatlakozás előkészítő folyamatában hozzájárulhatunk szerény forrásokhoz az EU különböző, területi kiegyenlítődést támogató alapjaiból. Ez a hatás módosíthatja az eddigi magyar területfejlesztési politikát, amely a költségvetésből származó, közvetlen területfejlesztési támogatások 88%-át 1990–1997 között Északkelet-Magyarországra irányította, inkább szociális támogatásként, mint fejlesztési programok formájában. Az Európai Unió belüli összevetésben azonban a Nyugat-Dunántúl is elmaradott terület, Budapest is számos hátránnyal küszködik az európai nagyvárosok rendszerén belül, s ezen – itthon fejletlenek tűnő – térségek európai versenyképességének fokozása is elsőrendű nemzeti érdek lenne. Az európai hatást már bizonyos fokig befolyásolhatjuk. A *harmadik* szinten, a határ menti regionális együttműködésben még erősebb lehet befolyásoló és kezdeményező szerepünk. Ez egyértelműen a rendszerváltás következménye. Valamennyi magyar régió – s a 19 magyar megye közül 14 – országhatárral rendelkezik. Hazánk hét országgal határos; mind a hét országba átnyúlnak gazdasági kapcsolatok, az EU-tag Ausztriától a blokádtól álló Jugoszláviáig, hétféle gazdasági színvonalba, szerkezetbe, jogi, intézményi és kulturális környezetbe kapcsolódva. Magyarország egész területe határ menti övezetnek fogható fel, s a sokféle közvetlen szomszédsági hatás hozzájárul a magyar gazdasági térszerkezet sokszínűségéhez.

A magyar gazdasági térszerkezetet eddig – nemcsak az államszocialista időszakban, de a két világháború között is – belső gazdasági erőviszonyok formálták. A külső befolyás az elmúlt évtizedben rohamosan erősödött, s ez a befolyás a mai területi egyenlőtlenségek magyarázatában és kezelésében nagymértékben figyelembe veendő.

A globalizálódás a kis méretű gazdaságoknak *hátrányos* oly szempontból, hogy erősen függenek a világgazdasági irányító központoktól. Ám *kedvező*, hogy a belső piac méretének csökken a fontossága, a belső és külső piacok különbözősége jelentéktelenné válik (főleg az integrálódó Európában). A gazdag országok listáját kis államok vezetik.

2) A *távolság* – mely oly meghatározó szerepű a klasszikus térgazdasági modellekben, vagy a regionális szintek elkülönítésében – jelentősége átalakul, általában mérséklődik. Ez igaz a termelési folyamatokban is – a fajlagos szállítási költség a technológia fejlődésével és új szállítási módok (pl. csővezetékes szállítás) elterjedésével alaposan lecsökkentek. Ennek következtében a telephelyválasztásban a nyersanyag, félkész termék vagy a késztermék-szállítás igénye visszaszorul a szempont; a nyersanyag ipari feldolgozása gyakorlatilag elszakadt a nyersanyag lelőhelyétől. A távolság mint költségtényező veszít jelentőségéből, de veszít időtényezőként is. Ez különösen áll az információs társadalomra, ahol az információk továbbításában a tér (távolság) és az idő dimenziói összezsugorodnak. Nemcsak a gyakran emlegetett tőzsdei információk, de a több kontinensen működő transznacionális nagyvállalatok belső üzletvezetési információi, a háztartási fogyasztásra szánt kereskedelmi vagy kulturális információk is *azonnal* eljutnak bárhonnan bárhová (a szükséges berendezések megléte s kezelésének ismerete esetén). Mindez jelentős társadalmi és települési változásokat indított el (melyekre részben még visszatérünk). Ám ne essünk *Castells* túlzásába: az informatikai hálózatok még nem szövik át az egész világot – az emberiség nagy többsége továbbra is termel, kereskedik, iskolába jár, közlekedik, s amennyiben „lóg a hálón”, azt is részben szórakozásból teszi (*Castells* 1996).

3) Az eddig felsorolt új elemek, valamint a gazdaság átalakuló szerkezete azt eredményezik, hogy a gazdaság *területi elhelyezkedése rendkívül rugalmassá válik*. A gazdaságon belül vezető szerepű lesz – az igen széles körű – szolgáltató szektor, a termelésen belül pedig a kötött telephely-igényű (szállítás-, nyersanyag-, víz-, nagytömegű munkaerő-igényű) ágazatok (főleg a hagyományos nehézipari ágazatok) háttérbe szorultak. Ha a gazdaság nem is válik „*mindenhová települővé*” (ahogyan számos szerző állítja, mint pl. *Krugman* [1995]), mindenesetre egy új vállalati telephelyet igen nagyszámú településen lehet azonos eséllyel megnyitni, az országon belül vagy kívül is. A településeknek versenyezniük kell egymással új befektetések vagy intézmények megszerzéséért. A vonzó tényezők közül előtérbe került a földrajzi fekvés (a kapcsolódás a dinamikus régiókhöz vagy várostengelyekhez), az infrastrukturális helyzet, a településkörnyezet minősége és – kiemelkedő jelentőséggel – a munkaerő minősége és ára. A magas szintű terme-

lési szolgáltatások, a gazdasági döntési központ, a kutatás–fejlesztési központok hajlamosak a nagyvárosi koncentrációra. A világ fejlett országaiban – közöttük hazánkban is – a gazdaság területi elhelyezkedését egyfelől a gazdaságot irányító pénzügyi és vállalati központok nagyvárosi koncentrációja, másfelől a többi gazdasági szervezetnek a településhálózaton belüli nagyfokú dekoncentrációja jellemzi. Mégsem következik be teljes szétszóródás, az agglomerációs előnyök új formában fennmaradnak, térbeli tevékenységi „fürtök” (klaszterek) alakulnak ki (Rechnitzer 1998, 38).

A telephelyválasztás a vállalat versenyképességének érdekét szolgálja. A felsorolt változások a korábbi helyi versenyképességi tényezők zömét eltüntetik. Leginkább a munkaerő minősége marad helyileg változó tényező: a versenyképesség a *tudás-bővítéstől* függ. Ez nem is olyan nagy újdonság: „Két ország közül, melynek ugyanakkora a népessége, ugyanannyi s ugyanolyan minőségű földet művel, a termék ott ér el magasabb árat, ahol magasabb színvonalú a hozzáértés és jobb gépek használatosak az exportálható árucikkek termelésében” – idézik Maskell és társai Ricardo 1817-ben írt szavait (Maskell–Eskelinen et al. 1998, 23–24).

Ami újdonság, az a tudás-fejlesztés szerepe a gazdaság formálásában, a *tudás-alapú gazdaság* rohamosan növekvő jelentősége. A regionális differenciálódás – a világban is, a fejlett országokban is – az innovációk létrehozásának, befogadásának és elterjesztésének képessége szerint megy végbe. A fő versenyképességi elem a – többnyire hagyományosan gyökerezett – tudás és tanulás-képesség. Ennek földrajzi eloszlása csak részben esik egybe a korábbi fejlett térségekkel. A telepítő tényezők között megjelennek a tudás-alapú gazdaságot működtetni képes munkaerő igényei: a helyi kulturális környezet és a településkörnyezet minősége.

- 4) A *helyi adottságok* szerepe is változik a globalizálódó világban. Azok a termelési tényezők, amelyek eltűnően lévő gazdasági ágazatokhoz (pl. barnaszénbányászathoz) kapcsolódnak, vagy csak zárt, védett belső gazdaságban versenyképesek, jelentéktelenné válnak. Egyre több a csaknem mindenütt jelenlévő termelési tényező, ezek a versenyképesség szempontjából közömbösek, felhasználásuk esetleges, véletlenszerű.

Ugyanakkor felértékelődnek a nagy értékű, sajátos tudáson alapuló, ritka, másutt nehezen utánozható helyi adottságok. Ezek sajátos jellegű, vagy különleges minőségű termékek előállítását eredményezhetik, amelyek piaci helyzete előnyös.

A ritka, nem másolható helyi adottságok közé természeti erőforrások is tartoznak, főleg a szabadidőiparral, gyógyturizmussal, környezeti, esztétikai értékekkel kapcsolatos erőforrások. A helyi adottságok közé sorolható a tágabb értelmű intézményi környezet. „Egy régió intézményi környezete magába foglalja a tökeellátással, a földterülettel, munkaerővel, áru- és szolgáltatás-piacokkal kapcsolatos szervezeteket, szabályokat, gyakorlatot, szokásokat, hagyományokat, konvenciókat”. (Maskell–Eskelinen et al. 1998, 54) Ezek történelmi folyamatban olvadnak

össze, s amennyiben kedveznek a tudás-alapú gazdaságnak, ez tartós előnyt jelenthet, hiszen nem könnyen másolhatók.

Természetesen a tudás-alapú gazdaságban azok az értékes helyi adottságok, amelyek elősegítik a helyi gazdaság alkotó-innovációs képességét, s lehetővé teszi, hogy valamelyest korábban használja e tudást, mint más régióban működő hasonló versenytársai. Ez a tudás nemcsak a legkorszerűbb, csúcstechnológiai ismereteket jelentheti, hanem a hagyományos iparágakban vagy a mezőgazdaságban különleges minőségű termék előállítására képes, „kémzűves” tudást is (Cséfalvai 1999). A hagyományos gazdasági ágazatok is versenyképesek maradhatnak különleges termékekkel (amennyiben a termelés- és piac-szervezésben el-sajátítják a legkorszerűbb módszereket). Ez a generációkon át kialakult tudás komoly versenyelőnyt jelenthet, mivel nehezen utánozható. Az előny érvényesítéséhez azonban a tanulás képessége mellett a *felejtés* képességével is rendelkezniük kell, hogy mindazoktól a hagyományoktól megszabaduljanak, amelyek a globális piacgazdaság feltételei között akadályozzák az érvényesülést. Egy kis ország számára a hagyományos ágazatok magas szintű művelése nagyobb önállósági – és esetleg prosperitási – esélyt nyújt, mint a rendkívül tőkeigényes és gyorsan változó csúcstechnológiai ágazatoké. Hat érvet is felsorolhatunk emellett:

- Kisebb a tőkeigénye, kisebb a kockázata. Jórészt fogyasztási cikkekkel állítva elő, a piac eléggé stabil. Nem remélhetünk kiugró piacbővülést, ám nem kell félni a piac gyors összeomlásától sem.
- Nem magas a fejlesztés költsége.
- A helyi munkaerőpiac képes kellő tudású munkaerőt biztosítani, hiszen a tudás nem csak felsőfokú képzettséget jelent, hanem a kémzűves tudását is.
- A gazdaság tovagyrúzó hatása az országon belül marad, itt vannak a döntési központok és az üzleti szolgáltatások.
- A belső piac nagyobb szerepet játszhat, mint egy csúcstechnológiájú termék esetén.
- Az alacsony technológiájú termékek szakadatlan megújításához szükséges K+F ráfordítások arányosak egy kis ország teherbíró képességével (Enyedi 1999).

A „kémzűves tudás” csak ott foglalható a gazdasági fejlesztési stratégiába, ahol ez már hagyományosan kialakult. Hasznos eszköze lehet egy kistérség (helyi gazdasága) fejlesztésének, ám kockázatos egy ország gazdasági modelljét erre alapozni. A fejlődési pályát amúgy is a vállalati döntések szabják meg, melyek versenyképes megoldásokat keresnek.

- 5) A felsorolt változások a gazdaság és a társadalom *új térbeli szerveződési formáit* alakították ki. A területi egyenlőtlenségek nem írhatók le megfelelően közigazgatási egységek kereteiben.

E témában a fő megállapításaim a következők:

- A) *Nincsenek gazdaságilag homogén régiók.* A mindennapi tapasztalat alapján ezt már régen érzékeljük, ám naponta olvashatunk kettészakadt országról, az

elmaradott Alföldről stb., mintha a szegénység/gazdagság, elmaradottság/fejlettség egész nagytájakat jellemezne. Ezzel szemben valóban számottevő területi egyenlőtlenségeket – akár az egy lakosra jutó bruttó hazai termék értékével, akár a munkanélküliség arányával, akár a családi jövedelmek színvonalával mérjük – kistérségi összehasonlításban tudunk kimutatni. Elmaradott kistérségek az ország minden részén találhatóak, nem csak az Észak-Alföldön, hanem a Dél-Dunántúlon is, a fejlettség pedig nagyvárosi régiókhoz és urbanizált tengelyekhez kötődik. Ez utóbbiakból is van mindent, az Alföldön kétségkívül kevesebb, mint a Dunántúlon.

Világosan különbséget kell tennünk a *területi fejlődés* és a *területi politika* térségei között. A területi fejlődés a gazdaság és a társadalom szakadatlan, földrajzilag egyenlőtlen változása, melyet a gazdasági szereplők (vállalatok), intézmények és háztartások (egyének) milliányi döntése formál. Ezek az egyenlőtlenségek különböző térbeli keretekbe foglalhatók, a településen belüli szomszédsági egységektől a világgazdasági régióig. A *területi politika* e spontán fejlődési folyamatokba történő kormányzati beavatkozás a folyamatok *korrigálása* érdekében. A korrekció célját az aktuális kormánypolitika szabja meg, általában és Európában ez a cél az egyenlőtlenségek mérséklése. A korrekció fő módszere költségvetési források területi átcsoportosítása, amely a közigazgatás intézményrendszerén keresztül, a közigazgatás területi egységeire alkalmazva lehetséges. Így tehát a *megyei* vagy *régió* szintű területi politika teljes mértékben indokolt – csak a területfejlesztési politika irányítóinak is tisztában kell lenniük a területi fejlődés tér-formáinak nagy változatosságával.

- B) *A modern gazdaság elhelyezkedése főleg térhálózatokkal irható le.* Magát a világgazdaságot a globális városok hálózata irányítja; e városokba települnek a transznacionális nagyvállalatok és a nemzetközi pénzügyi szervezetek döntési központjai. A termelő nagyvállalatok sem ipari körzeteket hoznak létre, mint századunk első felében, hanem gyakran nagy területen szétszóródó beszállítói hálózatokat. E hálózatokon belül kiemelkednek döntési csomópontok, egyébként a hálózaton belül a városok nem hierarchizáltak, horizontálisan szerveződnek. A városok szintje, sikere attól függ, hogy e hálózaton belül milyen szerepeket tudnak maguknak megszerezni, s kevésbé fontos a vonzáskörzet korábban meghatározó jellege, fejlettsége. A technológiai fejlődés a *távolságot* (mint erről már szóltunk) a termék- és személyszállításban leértékeli, az információ- és a tőkeáramlásban gyakorlatilag megszünteti. Pontosabban a hálózatokba beépült városok gazdasága számára a globális gazdaság (s a hálózat többi városa) távolsága zérus, a hálózatokból kimaradó városok (régiók) számára viszont végtelen. A regionális politika *nagy kérdése* most ez: Mi lesz a hálózatokból kieső területek–települések gazdaságával s az ott élő lakossággal? Képesek-e önfenntartó helyi gazdasá-

got kifejleszteni? Képesek-e – s milyen funkciókkal, hogyan – a hálózathoz kapcsolódni?

A másik fő kérdés: A hálózatokba bekapcsolódott városok (régiók) helytállnak-e a versenyben? Képesek-e előnyt szerezni, vagy a kihullás fenyegeti egy részüket?

A globalizált gazdaságban tehát a nemzeti területfejlesztési politikának két problémakörbe kell elsősorban beavatkoznia:

- a globális hálózatba bekapcsolt települések (régiók) versenyképességének javításába,
- a hálózatból kimaradt települések bekapcsolásába.

A globális hálózatok mellett kontinentális nemzeti, regionális hálózatok is kifejlődnek. Egy adott ország területén ezek egymás mellett, helyenként egymással találkozva formálódnak, nincs közöttük hierarchikus viszony.

- C) A fentiek a *magyar gazdaság térszerkezetének* átalakulásában is kimutathatók. Ez a térszerkezet hármasszoros (átszöve s részben átalakítva a hagyományos Budapest/vidék, vagy Nyugat/Kelet dichotómiákat). Az *első* szint a globális hálózat benyomulása a magyar településhálózatba. A legfontosabb a magyar főváros, amely közvetlenül kapcsolódik az európai nagyvárosi hálózathoz, az európai és globális hatásokat elsősorban befogadó, s az ország más részeibe továbbító kapuváros. A Budapestet Béccsel, a Balatonnal és Szegeddel összekötő tengelyek a betelepült transznacionális nagyvállalatok kapcsolatain keresztül közvetlenül kötődnek a nemzetközi hálózatokhoz. A *második szintet* kisebb kiterjedésű regionális hálózatok jelentik, az országon belül és a határon kis távolságra átnyúlva (pl. Szeged–Szabadka vagy Szeged–Temesvár között), helyi kis- és középvállalkozók helyi és Kárpát-medencei piaci kapcsolataiból, beszállítói kapcsolatokból felépülve. Földrajzi szempontból az egész országban elterjedtek, Kelet- és Dél-Magyarországon is. A *harmadik szintet* a hálózatból kimaradó, a dinamikus tengelyek közé szorult, többnyire elmaradott falusi térségek jelentik. E szint vonja magára leginkább a területfejlesztési politika figyelmét, mivel elmaradásuk, gazdasági hanyatlásuk többnyire növekszik. A kormányzati beavatkozások sikere azonban kétséges. A fejlődő hálózatokhoz való kapcsolódás – a csekély távolságok miatt – látszólag könnyen megvalósítható, ám az ország közlekedési-kommunikációs infrastruktúrája oly mértékben elmaradott, hogy fejlesztése a fogyó népességű elmaradott térségekben belátható időn belül – költségei miatt – valószínűtlen. Még nagyobb gondot jelent a helyi társadalom korösszetétele és tudásszintje, melyre gazdaságfejlesztés csak nehezen alapozható. Megjegyzendő, hogy európai integrációs törekvéseinket, s az európai középmezőnyhöz való felzárkózási reményeinket inkább szolgálná a nemzetközi hálózatba éppen csak betagozódó városaink versenyképességének erősítése, a nagy európai tengelyekhez kapcsolódó úthálózat fejlesztése, mint az elmaradott térségek szociális támogatása. Attól függően, hogy a kormányzat az

országban belüli területi egyenlőtlenségek mérséklésének, avagy az ország Európán belüli elmaradása csökkentésének tulajdonít-e nagyobb fontosságot – változhatnak a területfejlesztési politika célterületei és eszközei. Kívánatos, hogy az általános gazdaságpolitikai célkitűzések és a területpolitikai célok között összhang legyen.

Összefoglalás

A globalizálódás hatásai lényegesen módosítják a magyar területi fejlődés folyamatait. E folyamatokat nagymértékben *nemzetközi hatások* formálják, melyeket csak csekély részben (a közép-európai hatások esetén) vagyunk képesek befolyásolni. A magyar területfejlesztési politikában a világgazdasági folyamatokhoz való alkalmazkodás és a nemzetközi versenyképesség erősítése elsődrendű feladattá lépett elő.

A technológiai (főleg informatikai) fejlődés és a gazdaság szerkezeti átalakulása következtében a gazdasági tevékenység telephelyválasztása rugalmas, a távolság szerepe lecsökkent. Még leginkább a munkaerő minősége és a településkörnyezet vonzó jellege marad földrajzilag differenciált telepítési tényező. A – remélhetőleg – kibontakozó *tudás-alapú* gazdaság fő versenyképességi eleme a – többnyire hagyományosan gyökerezett – tudás és a tanulás-képesség.

A globalizálódás a *helyi adottságok* szerepét is átértékeli. Egyre több a csaknem mindenütt jelenlévő gazdasági tényező, ezek a versenyképesség szempontjából közömbössé válnak. Ugyanakkor felértékelődnek a sajátos tudáson alapuló, ritka, másutt nehezen utánozható adottságok. Ezek nemcsak a csúcstechnológiához kapcsolódhatnak, sőt egy kis ország számára a hagyományos ágazatok magas szintű művelése nagyobb versenyelőnyt nyújthat, mint a rendkívül tökeigényes és gyorsan változó csúcstechnológiai ágazatoké.

Mindez új – vagy új jelentőségű – térformák kialakulásához vezet. Bár a területfejlesztési politika, mint költségvetési forrásokra támaszkodó állami beavatkozás közigazgatási egységekben fogalmazhat meg programokat, maga a regionális fejlődés folyamata főleg térhálózatokkal írható le, nincsenek gazdaságilag homogén régiók. A globalizált gazdaságban a nemzeti területfejlesztési politikának két problémakörbe kell elsősorban beavatkoznia. Ezek:

- a globális hálózatba bekapcsolt települések (régiók) versenyképességének javítása;
- a hálózatból kimaradt települések (régiók) bekapcsolása, a sajátos helyi gazdaság fejlődésének támogatása.

Jegyzet

¹ A magyar Statisztikai Társaság vándorgyűlésén (Pécs, 1999. szeptember 30.) elhangzott előadás alapján.

Irodalom

- Axelsson, B.–Easton, G (eds.) (1992) *Industrial Networks – a New View of Reality*. London, Routledge.
- Árvai L.–Diczházi B. (1998) *Globalizáció és külföldi tőkeberuházások Magyarországon*. Budapest, Kairosz.
- Bailly, A.–Lever, W.F. (eds.) *The Spatial Impact of Economic Changes in Europe*. London, Avebury.
- Bauman, Z. (1998) *Globalization. The Human Consequences*. Cambridge, Polity Press.
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society*. Oxford, Blackwell.
- Cséfalvay Z. (1999) *Helyünk a nap alatt...Magyarország és Budapest a globalizáció korában*. Budapest, Kairosz.
- Enyedi Gy. (1999) Egy lehetséges fejlődési pálya a félperiferián. Az *Alföld a XXI. század küszöbén.* – Baukó T. (szerk.), Békéscsaba, Nagyalföld Alapítvány. 11–16. o.
- Freeman, C.–Lundvall, B-A. (eds.) (1988) *Small Countries Facing the Technological Revolution*. London, Pinter Publishers.
- Fukuyama, F. (1997) *Bizalom*. Budapest, Európa.
- Goto, A.–Barker, B. (1999) Small open economies in an increasingly connected world. – *International Social Science Journal*. 160. June. 195–203. o.
- Horváth Gy. (1997) Európai integráció. Keleti bővítés és a magyar regionális politika. – *Tér és Társadalom*. 3. 17–57. o.
- Horváth Gy. (1998) *Európai regionális politika*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Ilbery, B.–Kneafsey, M. (1998) Product and Place: Promoting Quality Products and services in the Lagging Rural Regions of the European Union. – *European Urban and Regional Studies*. 4. 329–343. o.
- Krugman, P.R. (1995) *Development, Geography and Economic Theory*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kuklinski, A (ed.) (1990) *Globality versus Locality*. Warsaw, University of Warsaw.
- Lengyel I. (1999) *Régiók versenyképessége*. Kézirat. Szeged, JATE Gazdaságtudományi Kar.
- Malmberg, A.–Maskell, P. (1999) Localized Learning and Regional Economic Development (Quest Editorial), and The Competitiveness of Firms and Regions: „Ubiquitification” and the Importance of Localized Learning. – *European Urban and Regional Studies*. 1. (Special Issue) 5–27. o.
- Maskell, P (1998) Low-tech Competitive Advantages and the Role of Proximity: the Danish Wooden Furniture Industry – *European Urban and Regional Studies*. 2. 97–119. o.
- Maskell, P.–Eskelinen, H. et al. (1998) *Competitiveness, Localised Learning and Regional Development*. London–New York, Routledge.
- Matolcsy Gy. (1998) *Sokk vagy kevés?* Budapest, Kairosz.
- McCann, D (1995) *Small States, Open Markets and the Organization of Business Interests*. Aldershot, Dartmouth Publ.
- Patchell, J. (1993) From production systems to learning systems. Lessons from Japan – *Environment and Planning*. 5. 797–815. o.
- Petit, P.–Soete, L. (1999) Globalization in search of a future. – *International Social Science Journal*. 160. June. 165–183. o.
- Porter, M.E. (1994) *The Competitive Advantages of Nations*. London–Basingstoke, Macmillan.
- Rechnitzer J. (1998) *Területi stratégiák*. Pécs, Dialóg Campus.
- Schmidt, H. (1999) *A globalizáció*. Budapest, Európa.
- Szívós M. (1998) A kézműves csoda. – *C.E.T. (Central European Time)* 12. 87–96. o.

GLOBALIZATION AND REGIONAL DEVELOPMENT IN HUNGARY

GYÖRGY ENYEDI

Hungarian regional development had been suddenly exposed to the effects of globalization as post socialist transition put the country back in to a market economy. The country's economy has moved quite succesfully towards the knowledge-based economy, and this restructuring made regional inequalities much stronger. A smaller part of the country – first of all the Budapest agglomeration then cities along the Budapest–Vienna and the Budapest–Balaton axis became a part of the global economic network. A large part of the country: city regions in Eastern and Northern Hungary as well as slowly recovering industrial districts are in unstable conditions as locally rooted economies have been weakened. The author suggests to paying more attention on promoting low tech, high quality industries in this area. The paper criticises the present regional policy that concentrates development funds on the poorest areas, mostly as welfare contribution instead of development projects. According to the paper, regional policy should strenghten the competitiveness of city regions that entered into global network and should connect more areas to this network by promoting low tech local development.